

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 126 2005

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2006 och för recensioner 1 september 2006.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapetets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 91-87666-23-5

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2005

teraturvetenskapliga områden är ändå värdefull. I ett omfattande empiriskt material som det här redovisade finns alltid nya enskildheter och överraskande upplysningar. Och för nykomlingen föreställer jag mig att nästan varje sida bjuder på spännande läsning.

Det är ett stort och tungt arbete Anna Nordlund genomfört, framtungt men utan ett Wasaskepps obalans, och här finns mycket att hämta för forskare och nya och gamla Lagerlöfläsare inte minst i noter och register.

Christina Sjöblad

Leif Friberg, *Från sonett till drömtext. Gunnar Björlings väg mot modernismen*. (Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History of Literature 50). Almqvist & Wiksell International. Stockholm 2004.

Leif Fribergs avhandling består av sex kapitel och omfattar inklusive engelskspråkig sammanfattning och käll- och litteraturförteckning totalt 365 sidor. I inledningskapitlet redogörs för undersökningens utgångspunkt, syfte och avgränsning. Uppläggningsen beskrivs här i huvuddrag. Friberg anför tidigare Björlingforskning och klargör sin egen forskarhållning som framförallt går ut på att med tillhjälp av olika kontextuella kopplingar belysa Björlings väg mot modernismen. I sammanhanget går Friberg in för att definiera och positionsbestämma vad han avser med begreppet 'modernism'. Inledningskapitlet avslutas med några anvisningar om citatpraxis och en blick på det Björlingmaterial som kommit till användning, framförallt Björlingsamlingen vid Handskriftsavdelningen på Åbo Akademiets bibliotek.

Kapitlen II–V innefattar själva substansen i avhandlingen. Kapitel II rubricerat "Modernistiskt preludium" behandlar med utgångspunkt i Gunnar Björlings debutsamling *Vilande dag* (1922) frågan om diktarens titelval och språkanvändning. Här diskuteras även Björlings generationstillhörighet och hans livstro. I ett avslutande underavsnitt kallat "Dikt och politik" avhandlas Björling och aktivismen i ett biografiskt, litterärt och historiskt perspektiv. Här aktualiseras de tidigare nämnda kontextuella kopplingarna och i centrala avseenden kartläggs den framflyttande modernismens sociala, politiska och ideologiska spänningsfält.

Kapitel III heter "Tiden före debuten". Det skildrar viktiga impulsgivare på parnassen, särskilt Oscar Levertin. Här får även avhandlingens huvudtitel en förankring, dels i och med behandlingen av Björling som sonettdiktare, och dels i och med en beskrivning av drömmens roll i Björlings skapande, särskilt i hans s.k. bizarrerier.

Kapitel IV kallat "En ton bortom orden" fokuserar på den strävan och förändring som är så iögonfallande när det gäller Björlings skapande. Rubrikvalet bottnar i ett citat ur *Vilande dag* som lyder: "Oskriften är den dikt som tonar bäst. Giv att / vårt liv den dikten bure – till en tystnad!" Med utgångspunkt i denna aforism (inom parentes sagt analog med titeln på Leif Fribergs C-uppsats i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet år 1989) belyses komplexiteten i Björlings diktning. Här friläggas också linjen bakåt till symbolismen och med avstamp i Paul de Mans uppsats "The Double Aspect of Symbolism" nagelfars Björlings texter i ljuset av de Mans kategorier "poetry of being" (*varats poesi*) respektive "poetry of becoming" (*blivandets poesi*). Pendlingen mellan varats och blivandets poesi belyser viktiga inslag i den björlingska textens särart men komplexiteten i hans språkkonst omöjliggör alltför långt gående kategoriseringar. I kapitlet behandlas även det orfiska i Björlings diktning, vilket leder över till en redogörelse för Björlings skapande och kapitlet avslutas med en analys av "AbraKadabra", den avslutande dikten i debutboken.

Kapitel V betitlat "Den rasande mystikern" ägnas huvudsakligen Björlings opus nummer 2, *Korset och löftet* (1925). Själva rubriken är ett Björlingcitrat, om vilket Bengt Holmqvist i *Modern finlandssvensk litteratur* (1951) konstaterar: "Och i *Korset och löftet* har Björling förvandlats till den 'rasande mystikern', som i vilt trots bejakar den verklighet vars införlivande med upplevelsen visade sig vara så svår." (s 115) Utan att explicit hänvisa till Holmqvists konstaterande följer Friberg den förändring som präglar övergången från *Vilande dag* till *Korset och löftet*. Det sistnämnda verket inplaceras i en bred litteraturhistorisk kontext inom vilken en klangbotten av expressionism gör sig speciellt förnimbar. Som ett led i kontextualiseringsarbetet görs en beskrivning av staden och moderniteten. På det textanalytiska planet åskådliggörs det mångskiftande innehållet i *Korset och löftet* genom att olika uttrycksformer preciseras och lyfts fram. Det groteska, collageinslagen, gudstematiken och en rad reflexioner kring sam-

lingens avslutande estetiska programskrift ”Vardas kraft: vila”.

Avhandlingens sjätte kapitel – det sista – är rubricerat ”Slutord”. Det utmynnar i framhållandet av föränderligheten i Björlings diktning och i avhandlingsförfattarens betoning av hur Björlings två första böcker genom spänningen ”mellan viljan att skriva och upplevelsen av bristande förmåga” skapar ett kraftfält som han gång på gång återvänder till. Eller artikulerat på vid det här laget välkänd björlingska: ”Historia – att skrivas på nytt. Alltid.” Mottot, hämtat ur *Kiri-ra!* (1930) inleder avhandlingen.

Mot bakgrunden av ovanstående innehållsöversikt övergår jag till att i form av diverse punktnedslag närmare diskutera avhandlingens titel, dess syfte och uppläggning och ytterligare några frågor av mera principiellt intresse.

Beträffande valet av titel signalerar avhandlingsförfattaren själv en medvetenhet om det mångbottnade i frågan genom att i sin avhandling (närmare bestämt på ss 21 ff o 150) diskutera några av Björlings titelalternativ. En blick på Fribergs huvudtitel *Från sonett till drömtext* ger intrycket av en viss inkommensurabilitet. I det första fallet – sonett – har vi att göra med namnet på en någorlunda entydigt definierad genre inom det lyriska, men hur förhåller det sig med det andra? Begreppet *drömtext* är inte på samma sätt etablerat och förhållandet kompliceras ytterligare av att Friberg i inledningsavsnittet avstår från att försöka klargöra och argumentera för sitt titelval. I stället kommer vissa överväganden fram långt senare, särskilt i det tredje kapitlet där bland annat den hyllningssonett som Björling skrev till Oscar Levertin omkring år 1910 presenteras (s 124 ff) och där Friberg visar hur Björling i vissa avseenden förhåller sig nyskapande till sonettformen genom att skapa en inverterad sonett i vilken sextetten står före oktetten (s 138). Svårare blir det för läsaren att få någon entydig uppfattning om begreppet ’drömtext’. Såsom saken framställs (ss 141 ff, 158, 164, 181) förefaller det rimligare om Friberg skulle ha valt begreppet ’bizarrerier’ som andra huvudpol i sin huvudtitel, en beteckning som även förekommer i rubrikställning i två av underavsnitten i kapitel III. Oavsett det mindre lyckade begreppet ’drömtext’ grumlas förstelsen av avhandlingens huvudtitel ytterligare av författarens prepositionsval. Prepositionsparet ”från – till” suggererar läsaren att tro att avhandlingen

beskriver en utvecklingslinje. Detta är inte fallet (t.ex. s 56). Det visar sig att Björling i själva verket återupptar sonettdiktningen även efter att han ägnat sig åt vad Friberg kallar ’drömtext’ och det finns som bekant sonetter i den avslutande delen av samlingen *Solgrönt* (1933).

Ifråga om undertiteln, *Gunnar Björlings väg mot modernismen*, finns inte mycket att tillägga. Mot bakgrunden av att det i slutet av avhandlingen (s 328) fastslås att Björlings diktning befinner sig ”i ett oavbrutet tillstånd av förändring” kan läsaren fråga sig ifall undertiteln borde ha försetts med någon tidsmässig specifikation. En sådan kunde ha verkat vägledande för läsaren.

Detta leder vidare till problemet med avhandlingens syfte. Syftet anförs i inledningsavsnittet och modifieras under gång. Till att börja med konstateras:

”Undersökningen är fokuserad på den tidige Björling och hans väg mot modernismen, från hans politiska kampdikter i tidningen *Arbetaren* 1906 till hans andra samling *Korset och löftet* från 1925. För att tydliggöra vissa drag och mönster kommer jag i en del fall att diskutera även senare publicerade texter. Att jag i princip valt att sätta punkt redan vid *Korset och löftet* beror på att fokus lika mycket ligger på *vägen mot modernismen* som på modernismen i sig.” (s 11)

Så långt är inte mycket att invända, eller tillägga. Men på ett flertal ställen utvidgas framställningen och förgrenar sig på ett sätt som gör läsaren konfunderad. Ett sådant exempel gäller avsnittet ”Politiken i dikten”. Detta avsnitt börjar på s 84 och handlar till att börja med om inbördeskriget 1918, vilket står i analogi med den tidsram som tidigare preciserats ifråga om syftet. Men då läsaren kommer till s 92 talas det – under den övergripande kapitelrubriken *Modernistiskt preludium* – om vinter- och fortsättningskriget. I det här avseendet går framställningen inte ihop med avhandlingens syfte. Ett annat exempel: Upp till på s 116 behandlas den sene Björlings konstnärliga själv tillräcklighet, t.ex. sådan den upplevs av Kurt Sanmark år 1990. Ett sådant inslag – informativt i sig – är föga förknippat med undersökningens syfte. Ett tredje exempel: På s 211 f behandlas ’ljusets uppenbarelseformer’ och Björling placeras in i en som det sägs ”mycket anrik tradition”. Så följer en litteraturhistorisk, rätt namnspäckad exposé, som för Björlings del framförallt utmynnar i en rad konstateranden i anknytning till den tredje avdel-

ningen i samlingen *Luft är och ljus* (från 1946), s 216. Resonerande inskott av det här slaget saknar relevans för huvudsyftet med avhandlingen och leder till att läsaren blir alltmera villrådig ifråga om själva huvudlinjen i framställningen.

Flera exempel på hur avhandlingens syfte tenderar att förloras ur sikte kunde anföras, men av utrymmesskal övergår jag till att granska avhandlingens uppläggning. Den här frågan har väl lat mig en hel del huvudbry och alldeles särskilt undrar jag hur det är möjligt att en i sig så innehållsrik och stimulerande skriven framställning titt och tätt ter sig så snårig och oöverblickbar? Anledningen till att så är fallet ligger enligt min mening i avhandlingens disposition. En blick på innehållsförteckningen ger anledning till åtskilliga frågetecken. Konsekvenserna av snårigheten i uppläggnings tangerades ovan i samband med diskussionen om avhandlingens syfte, men jag vill för tydlighetens skull ytterligare komma med några påpekanden. Genomgående tenderar huvudobjektet för själva undersökningen – Gunnar Björling och hans diktning – att hamna i skuggan. Hela det digra underavsnittet ”Dikt och politik” ss 58–104 rymmer flera exempel på detta. Ifrågovarande avsnitt utmynnar i konstaterandet (s 104): ”Vad jag här velat visa är att den finlandssvenska modernismen inbegriper Björling självklart inte utspelar sig i ett politiskt tomrum, men dess sociala, ideologiska och politiska förutsättningar var radikalt annorlunda än de rikssvenska efterföljarnas.” Skulle inte orienteringen ha underlåtats avsevärt om läsaren hade delgivits denna målsättning redan från början? Ett annat exempel på hur den i sig snåriga uppläggnings ytterligare fördunklar läsarens behov av överblick gäller det faktum att samma sak behandlas på olika ställen i avhandlingen och utan exakta korshänvisningar. Nertill på s 279 omtalas Åke Eriksons – alias Bertel Gripenbergs – modernistiska blufförsök *Den hemliga glöden* (1925) varvid det sägs: ”Vi återkommer till det.” Frågan återkommer upptill på s 296, men har också behandlats tidigare, ss 129 och 134. Ett mera läsarvänligt förhållningssätt hade varit på sin plats och ett genomtänkt bruk av korshänvisningar kunde i flera avseenden ha gett läsaren en fastare grund att stå på.

Bristerna i undersökningens uppläggning accentueras i frånvaron av ett personregister. Jag har sällan längtat så efter ett personregister som vid läsningen av Fribergs Björlingavhandling. Hur kan det komma sig, inte minst med beaktande av

dagens tillbudsstående tekniska sökinstrument, att en så faktsäckad framställning fylld av intressanta nätverk av namn ges ut utan ett utförligt personregister? Ett sådant kunde i många avseenden ha gjort orienteringen mera läsarvänlig och på sikt torde frånvaron av ett namnregister dessvärre kännbart bidra till att hela denna avhandling inte kommer att utnyttjas i den utsträckning den skulle förtjäna. Många forskare är verkligen bekväma av sig och även om en och annan gör ett försök att finna tillbudsstående information blir det – som jag exempelvis åskådliggjorde ifråga om Erikson–Gripenberg – svårt att hitta fram då innehållsförteckningen är så pass desorienterande och närbesläktade fakta förekommer på olika håll i avhandlingen, dessutom utan exakta korshänvisningar. Några exempel: Björlings generationstillhörighet (s 40), hans tidiga läsupplevelser (s 70) och hans tidiga bildningsgång (s 126 not 85) är förknippade med en rad centrala fakta som läsaren knappast får ett helhetsgrepp om utan tillgång till ett personregister. Det är verkligen att beklaga att denna på detaljplanet ytterst rika avhandling i brist på ett personregister framstår som en i praktiken förlorad värld av namn.

I principellt avseende ger Fribergs framställning anledning till en rad påpekanden. Det gäller inledningsvis ett par begreppsliga omständigheter, bland vilka ’drömtext’ redan har behandlats. Bland övriga begreppsliga inslag som inte blir helt klarlagda märks ’ting’-dikt” (s 205). En närmare titt på ett annat ställe i avhandlingen (s 166) ger vid handen att Björling själv i en passus i *Quosego* använder karakteristiken ’ordting’ om sina s.k. bizarrerier (i detta fall ’Situation’ tryckt i det tredje häftet av tidskriften). Här förekommer alltså två begrepp – dels ’ting’-dikt’ och dels ’ordting’ – utan att dessa närmare preciseras. Hade det inte varit befogat att i sammanhanget ge dem en klarare definition och samtidigt en inplacering på linjen Rilkes Dinggedichte, Rabbe Encells ’tändsticksdikter’ och Henry Parlands ’prosating’?

En annan begreppsdistinktion som aktualiseras i avhandlingen är den som återfinns på s 185. Här talas om ’utveckling’ kontra ’förändring’ på ett sätt som i mina ögon framstår som både tesdrivande och rimligt. För en läsare som fokuserar på dynamiken i Gunnar Björlings diktning och i och med detta är beredd att omfatta begreppet ’förändring’ just därför att några klarare utvecklingsfaser inte låter sig urskiljas i författarskapet kan emellertid vissa formuleringar i avhandlingen

verka förbryllande. Ett exempel bland många: I kapitlet "Modernistiskt preludium" (s 56) talas om Björlings "mest högmodernistiska fas". Ett sådant uttrycksätt hamnar lätt på kollisionkurs med den dynamiska helhetsuppfattning av Björlings diktning som Friberg förfäktar.

Beträffande stoffurval rymmer käll- och litteraturförteckningen heltäckande information. Undersökningsmaterialet är både rikhaltigt och relevant och såvitt jag kunnat bedöma inte behäftat med några nämnvärda brister. Trots Björlings vid det här laget välbekanta och för hans personliga vidkommande så djupt tragiska "ground zero" – bombnedslaget i Brunnsparken den 26 februari år 1944 – är förekomsten av primärmaterial omfattande. Detta primärmaterial kommer till riktig användning i avhandlingen och jag har – när det gäller Björlingsamlingen i Åbo – vid ett antal olika tillfällen bedrivit en del stickprovskontroller för att utröna ifall stoffurvalet eventuellt ger anledning till kritiska invändningar. På ett par punkter vill jag komma med en ifrågasättande kommentar.

Nertill på s 107 med närmare specifikation i not 10 hänvisas till en samling handskrivna Björlingdikter från omkring år 1910. Dessa dikter inlemades i Björlings samling genom min förmedling i samband med Björlingsymposiet i Åbo i maj 1992. Donator önskar förbli anonym. Två av dessa dikter är översättningar, dels av Nikolaus Lenaus "Den själasjuka", dels av L. Onervas "Mänskan". Dessa diskuteras rätt ingående, men då det gäller de övriga inslagen i denna samling (kapsel 88 vid Handskriftsavdelningen på Åbo Akademis bibliotek) är framställningen anmärkningsvärt sparsmakad. Man skulle tycka att här funnes stoff – dessutom av forskningen tidigare outnyttjat och ouppmärksammat – som vore värt att lyfta fram.

Ett andra påpekande: På s 39 (not 67) och s 120 (not 61) hänvisas till en intervju om Björling som Erik Gamby gjorde med Olof Enckell år 1968. Denna intervju finns utskrivet och ingår i kapsel nr 87 i Björlings samling. Man kan naturligtvis fästa sig vid olika saker i ett omfattande stoff, men jag finner det beklagligt att den passus i intervjun saknas, i vilken Olof Enckell omtalar att Josef Julius Wecksells "Har du mod?" var en programdikt för Björling och att han brukade läsa upp den för Olof Enckell. Här kunde läsarna ha fått ytterligare

en bakgrundspusselbit i beskrivningen av Björlings program- och kampdiktning.

Bland principiella frågor är det befogat att dröja ett tag vid avhandlingsförfattarens förhållande till tidigare forskning, i första hand sådan som gäller Björling. Generellt taget finns utgångspunkterna redovisade på s 14 f i avhandlingen. De enskilda forskarna, här från min sida nämnda i bokstavsföljd: Bo Carpelan, Walter Dickson, Mikael Enckell, Olof Enckell, Erik Gamby, Ingemar Haag, Fredrik Hertzberg, Bengt Holmqvist, Holger Lillqvist, Anders Olsson och Torsten Pettersson kommer sedan in så att säga under gång.

Några exempel: På sidan 64 diskuteras Björlings politiska aktivism. Här rekapituleras Anders Olssons analogier mellan Björlings politiska respektive poetiska aktivism, vilket enligt avhandlingsförfattaren tenderar att estetisera Björlings socialdemokratiska och aktivistiska engagemang. I överensstämmelse med den strävan till att på ett bredare sätt kontextualisera modernismen som denna avhandling syftar till är Friberg angelägen att beskriva Björlings representativitet för dåtidens förhållningsätt och återoperar bl.a. Henning Söderhjelm som ett tidsvittne när det gäller viktiga gemensamma och generationsbestämmande erfarenheter i ofärdsårens Finland. I det här avseendet finner jag polemiken väl underbyggd och klagörande. Men det finns även andra polemiska inslag i avhandlingen som inte väcker omedelbar genklang. På s 129 (not 94) beklagar sig avhandlingsförfattaren över Anders Olssons sätt att redigera Björling i fembandsutgåvan *Skrifter* (1995). Härvidlag kan diskuteras hur pass olyckligt det är att texterna ur *Quosego* är ombrutna? De finns tillgängliga för initierade i faksimilutgåvan av tidskriften (från år 1971).

När det gäller Fribergs relation till Fredrik Hertzbergs Björlingforskning polemiserar han på s 322 – med rätta – mot Hertzbergs i hans tycke alltför ensidiga uppfattning av Björlings förhållande till modernismens manifest. Men å andra sidan kommer Friberg själv in på frågor där han till synes utan skäl är benägen till förenklingar. På s 187 återfinns ett sådant exempel. Här talas om *obegränsningen* i kursiv stil på ett alltför undanglidande sätt och en forskarorienterad läsare undrar hur det kommer sig att Friberg exempelvis inte hänvisar till Bo Carpelans doktorsavhandling (1960) (kap. III om obegränsningstankens framväxt i *Korset och löftet* s 87 o. 91) eller till Fred-

rik Hertzbergs (opublicerade licentiatavhandling) *Det obegränsades villkor* (1993).

Från det principiella övergår jag till frågan om akribi. I det här avseendet är arbetet (bortsett från diverse små slarvfel) synnerligen omsorgsfullt utfört och nogrannheten på detaljplanet kommer exempelvis till synes i tillrättavisningar av andras brister. Ett exempel av det dråpligare slaget återfinns på s 299 (not 158) där Bernt Olsson beläggs med att citera ”kapital” i stället för ”kapitel”. Men även den bästa kan fela. Detta drabbar Friberg upptill på s 307 då han i citatet ur Första Moseboken konstaterar att ”I begynnelsen skapade Gud himmel och ord.” Den typens missförstånd vill man helst undvika, inte minst i vetenskaplig text, men ibland är olyckan framme. Ibland uppstår luckor i hänvisningarna. Detta inträffar i not 84 som börjar på s 125 och fortsätter på s 126. Varifrån kommer den karakteristik av sonetten som här ges? Det finns även enstaka inadvertenser, t.ex. felaktigt årtal för Arvid Mörnes diktsamling *Ny tid* (s 76), men i allt väsentligt uppvisar avhandlingen god akribi.

Innan det är dags att sammanfatta önskar jag ytterligare lyfta fram några detaljer. Avhandlingen har sin startpunkt i en av Clas Zilliacus’ anförd fråga i kapitlet om finlandssvensk modernism i Bonniers’ *Den svenska litteraturen*. I anknytning till denna fråga (s 11) apostroferas Björling både av Zilliacus och av Friberg som ”den modernaste modernisten”. Då man läser längre fram i avhandlingen och kommer fram till en uppräknig av representanter för den nya generationen (s 54) slås man av att Henry Parland etiketteras som ”den modernaste av de moderna”. Här inställer sig frågan hur Friberg egentligen förhåller sig till rangordningen ifråga om den äldsta respektive den yngsta av den s.k. första generationens finlandssvenska modernister?

En annan detalj. I avsnittet ”Drömmen som konstnär” och särskilt i underavsnittet ”Att skriva drömmen” (s 162 f) diskuteras olika impulsgivare för vad som i avhandlingen kallas Björlings ’drömtexter’. I sammanhanget (s 165) återges August Strindbergs välbekanta återgivning av intentionen med *Ett drömspel* (1902), om att ”härma drömmens osammanhängande men skenbart logiska form”. Mitt intryck är att Strindbergs betydelse för Björling inte riktigt kommer fram i avhandlingen. Detta intryck förstärks exempelvis då jag i Björlingsamlingen på ÅAB (i kapsel nr 14) stötte

på några brevtkast som Björling skrev till Tomas Tranströmer 1952–1954. I ett av dem talar Björling mycket inkännande om Strindberg, utgående från S. Wettenhovi-Aspas finskspråkiga Strindberg-monografi (utgiven år 1927 och på tyska år 1936). Även Anders Olsson betonar Strindbergs betydelse (i *Att skriva dagen* ss 16 o 54). Också Carpelan lyfter fram Strindberg (t.ex. ss 37 och 140, i det senare fallet i Walter Dicksons efterföljd).

En tredje omständighet ifråga om detaljer gäller balansen mellan brödtext och not. Sidorna 60 och 61 är speciellt iögonenfallande, men det finns också andra där framställningen tidtals hotar att kantra. Exempelvis not 120 på s 60 rymmer i sig stoff till en i biografiskt perspektiv spännande minissä om aktivisternas riskfyllda operationer hösten 1905. På följande sida (s 61) finns en liknande obalans. I den avslutande noten (not 123) som refererar till vad som skrivits om inbördeskriget och finlandssvenskarna saknas f.ö. ett av de tyngre bidragen, nämligen Johan Wredes artikel i Sven Linnérs antologi *Från dagdrivare till feminist* (1986). En annan artikel av Wrede i samma volym återopas i avhandlingen men inte den här som har titeln ”Om politiska ideologier och litteratur i Finland 1917–1948” (ss 169–194).

Mot bakgrunden av det ovan sagda framgår att min kritik mot Fribergs Björlingavhandling huvudsakligen gäller uppläggnings av innehållet. Med en mera genomtänkt och klarare avvägd disposition hade det rika stoffet kunnat göras betydligt mera överskådligt och på samma gång läsarvänligt. Andra invändningar – exempelvis ifråga om det begreppsliga, eller om titelval och stoffunderlag – väger mindre tungt men bidrar också de till att slutprodukten förefaller mindre stringent.

Avslutningsvis önskar jag peka på några av arbetets många förtjänstfulla resultat. I och med Leif Fribergs avhandling är Gunnar Björlings tidiga diktning ingående beskriven och analyserad i gränzonen mellan traditionalism och modernism. Särskilt väl lyckas avhandlingen profilera Björling i relation till symbolismen, en strömning vars betydelse för Björling hittills inte tillfullo har uppmärksamats. Författarens bruk av ett synnerligen vittomspännande sekundärlitterärt material är imponerande och till saken hör att detta problematiserande sekundärlitterära stoff för det mesta inte ”ställs ut” och blir ett självändamål utan tvärtom på ett smidigt vis integreras i fram-

ställningen. Hit hör exempelvis Fribergs användning av Harold Blooms tankar om inflytande och påverkan sådana de tillämpas på relationen mellan Vilhelm Ekelund och Gunnar Björling (speciellt ss 114–115). Hit hör också tillgodogörandet av ett omspannande sekundärlitterärt stoff – särskilt tyskspråkigt – i underavsnittet ”Staden som modernitetens arena” (s 271 ff). Överlag väcker Fribergs litteraturunderlag både beundran och respekt. Det är sällan man i en litteraturvetenskaplig avhandling finner en sådan kavalkad av tidigare doktorsavhandlingar, även i discipliner utanför litteraturvetenskapens. Hänvisningarna till hela denna väldiga sekundärlitteratur kan ibland bli i överkant svepande (t.ex. ifråga om referenserna till Kjell Espmarks *Att översätta själen och Själen i bild* s 112 not 31 och till de intellektuella och anti-borgerligheten s 257 not 40) men i allt väsentligt bidrar hela detta väldiga sjok av sekundärlitteratur till att läsaren sida för sida känner sig allt mera innesluten i modernismen.

I ett helhetsperspektiv har många av Leif Fribergs kontextualiseringssträvanden burit frukt och den björlingska diktens egenart och storhet i modernismens kraftfält blir mångsidigt belyst.

Roger Holmström

Jonas Andersson, *Rivalitet, våld, revolt. Kain och Abel hos Willy Kyrklund, Bengt Anderberg, Lars Gyllensten*. Artos & Norma bokförlag, Skellefteå 2004.

I avhandlingen *Rivalitet, våld, revolt. Kain och Abel hos Willy Kyrklund, Bengt Anderberg, Lars Gyllensten* undersöker Jonas Andersson myten om Kain och Abel i tre fiktiva texter, nämligen Willy Kyrklunds novell ”Abel Amatus Ohmberg” (från samlingen *Ångvälden*, 1948), Bengt Anderbergs roman *Kain* (1948) och Lars Gyllenstens *Kains memoarer* (1963). Jonas Andersson hävdar att dessa texter har något viktigt gemensamt i det att den bibliska myten om Kain och Abel spelar en avgörande roll i dem alla tre, och det är alltså detta gemensamma som undersökningen kretsar kring.

I de tre texterna finns explicita referenser till berättelsen om Kain och Abel och Jonas Andersson urskiljer i var och en av dem ett centralt motiv som har sitt ursprung i bibelmyten, nämligen rivalitet (hos Kyrklund), våld (hos Anderberg) och revolt (hos Gyllensten). Dessa motiv är mycket

viktiga i tolkningen av respektive text.

Undersökningen har två syften. Det första är att visa hur tre litterära texter kan tolkas i ljuset av en biblisk myt. Det andra är omvänt att demonstera hur de litterära texterna – var för sig och tillsammans – kan fungera som tolkningar av bibelberättelsen. Genom att författarna tar fasta på olika motiv från bibelberättelsen blir mytens mening och funktion olika i de tre verken. Jonas Andersson preciserar studiens huvudsyfte till att visa hur en undersökning av förhållandet mellan bibelmyt och litterär text kan utvinna nya betydelse i Kyrklunds, Anderbergs och Gyllenstens texter.

En viktig utgångspunkt för avhandlingen är litteraturteoretikern och religionsantropologen René Girards teori om mimesis, begär och kulturell begynnelse som ges en gedigen presentation på flera ställen i avhandlingen. Med hjälp av Girard vill Jonas Andersson visa hur de tre litterära texterna kan skapa och förmedla ny betydelse åt nyckelbegreppen rivalitet, våld och revolt. Detta är som jag uppfattar det ännu ett viktigt syfte med avhandlingen. Jonas Andersson betonar också att även om texterna närmar sig den bibliska myten från olika perspektiv så är perspektiven kompatibla. I avhandlingen knyter ordet myt an till Northrop Fries användning av myt, synonymt med grekiskans mythos som betyder berättelse, närmare bestämt en speciellt betydelsefull berättelse som ger människorna viktig kunskap om samhället och dess gudar. Jonas Andersson hävdar att de tre fiktiva texterna tillsammans bildar en ny (modern) myt i Northrop Fries mening, det vill säga en ny berättelse av social vikt. Här är det dock lite svårt att följa tankegången eftersom den berättelse Andersson läser fram i sin avhandling förefaller mig vara något helt annat än en myt i Fries mening, både när det gäller funktion och status.

I det första kapitlet ”Utgångspunkter” ges en översikt över Kain och Abel i de filosofiska, exegetiska och litterära traditionerna. Översikten syftar inte till fullständighet utan är till för att ge en bakgrund till textanalyserna. Här görs en uppdelning i framställningar som står på Abels respektive Kains sida. Filosofen Filon av Alexandria, kyrkofadern Augustinus, Emanuel Swedenborg och Carl Jonas Love Almqvist ställer sig på offret Abels sida, medan Lord Byron, Charles Baudelaire och Hermann Hesse framställer Kain som en rebell med positiva konnotationer. I båda tra-